

Metodické doporučení č.j. 27607/2009-60 k zabezpečení rovných příležitostí ve vzdělávání dětí, žáků a žákynů se sociálním znevýhodněním

(V materiálu jsou používány termíny učitel psycholog, speciální pedagog, klient, dětský lékař, odborný pracovník apod. V rámci těchto formulací se rozumí vždy obě genderové varianty.)

Metodické doporučení se vztahuje k **podpoře vzdělávání dětí, žáků a žákynů se sociálním znevýhodněním**, především pokud je jeho základem příslušnost k odlišnému sociokulturnímu prostředí. Specifika tohoto prostředí mohou z rozličných důvodů představovat překážku pro úspěšné vzdělávání, získání profesní kvalifikace a uplatnění plného vzdělávacího potenciálu dětí, žákynů a žáků z něho pocházejících. Metodické doporučení se vztahuje k **zajištění jejich speciálních vzdělávacích potřeb v předškolním a základním vzdělávání**.

Smyslem metodického doporučení je:

příspěk k zajištění podmínek pro poskytování odpovídajících **podpůrných a vyrovnávacích opatření** pro děti a žáky a žákyně se sociálním znevýhodněním především **ve školách hlavního výchovně vzdělávacího proudu**, tj. školách, které nejsou samostatně zřízeny pro děti, žáky a žákyně se zdravotním postižením (dále jen „běžná škola“), umožnit žákům/žákyním plné rozvinutí jejich individuálního vzdělávacího potenciálu tak, aby mohli úspěšně pracovat dle vzdělávacích programů běžných škol, příspěk k **předcházení nadměrnému zařazování žáků a žákynů se sociálním znevýhodněním do škol samostatně zřízených pro děti, žákyně a žáky se zdravotním postižením** (tj. zejména do škol primárně určených pro vzdělávání žáků a žákynů s lehkým mentálním postižením), vytvořit podmínky pro aplikaci adekvátních diagnostických postupů, zabezpečujících **eliminaci možné záměny sociálního znevýhodnění za zdravotní postižení**, zvláště pak za diagnózu **lehké mentální retardace**¹.

¹ Z údajů analýz realizovaných v roce 2008 a 2009 jednoznačně vyplývá jako klíčové zjištění, že téměř jedna třetina z celkového počtu romských žáků a žákynů plnících povinnou školní docházku navštěvuje školy vzdělávající přílohy k programu Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání – příloha upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením. Ostatních žákynů a žáků je v těchto školách vzděláváno přibližně 2,17% z jejich celkového počtu. Výsledky provedených šetření jednoznačně poukazují na nevyrovnané vzdělávací šance romských a ostatních žáků, neboť pravděpodobnost, že romský žák či žákyně bude vzděláván podle RVP ZV LMP je významně vyšší než u ostatních.

² tj. těm, jejich rodiče se za Romy považují, aniž by se k příslušnosti za všech okolností hlásili, nebo jsou za Romy považováni významnou částí svého okolí.

Při realizaci postupů uvedených v rámci tohoto metodického doporučení je třeba:

věnovat pozornost dětem, žákyním a žákům romským.²

důsledně dbát na dodržování diagnostické a intervenční práce, která **respektuje specifika těchto dětí, žákynů a žáků**.

V rámci diagnostické a intervenční práce je třeba:

reflektovat **specifika prostředí**, z něhož děti, žáci a žákyně pocházejí a z něho vyplývající limity.

Zvláštní pozornost je třeba věnovat **volbě vzdělávacího zařízení tak**, aby tito nebyli umístováni ve zvýšené míře do základních škol samostatně zřízených pro děti a žáky/žákyně se zdravotním postižením, či ve zvýšené míře vzdělávání podle programu základního vzdělávání pro žáky se zdravotním postižením.

Zvláštní pozornost je třeba věnovat **předcházení jakémukoliv diskriminačnímu jednání** z důvodu etnicity, národnostní příslušnosti, náboženského vyznání, sociálního či ekonomického statusu apod.

I.

Předškolní příprava a vzdělávání v mateřských školách

Kvalitní předškolní příprava je jedním z nejvýznamnějších nástrojů podpory pozdější školní úspěšnosti žákyň a žáků. Ze studií provedených v roce 2008 a 2009 jednoznačně vyplývá, že **žáci/žákyně žijící v prostředí sociálního vyloučení či sociálním vyloučením ohroženém, jsou v oblasti vzdělávání významně úspěšnější, pokud před zahájením povinné školní docházky absolvovali běžnou mateřskou školu.** Jejich vzdělávací výsledky v průběhu povinné školní docházky jsou dlouhodobě lepší i ve srovnání se žáky/žákyněmi, kteří absolvovali předškolní přípravu v přípravných třídách základní školy. Žáci a žákyně, které před zahájením povinné školní docházky absolvovali přípravnou třídu základní školy, dosahují lepších výsledků, než ti, kteří neabsolvovali žádnou formu institucionalizované předškolní přípravy. Vliv přípravné třídy se pozitivně projevuje především v počátečních ročnících základní školy.

Děti se sociálním znevýhodněním navštěvují mateřskou školu v menší míře než ostatní děti. **Ze strany škol je proto třeba vyvíjet úsilí pro odstraňování případných bariér, které mohou bránit těmto dětem v docházce do mateřských škol,** případně do přípravných tříd základní školy. Zároveň je třeba, aby bylo ředitelem/ ředitelkou mateřské školy zabezpečeno přednostní přijetí dětí v posledním roce před zahájením povinné školní docházky.

Ve vztahu k potřebám dětí je především důležité, aby pedagogičtí pracovníci **podporovali vytváření takového sociálního prostředí, které je** pro děti se sociálním znevýhodněním či děti z odlišného sociálního a kulturního prostředí, včetně dětí romských, a jejich rodičů či zákonné zástupce, **přátelské a přijímající.** Při pedagogické práci je třeba **posilovat** ve všech dětech **pocit sounáležitosti a vzájemného respektu.** Je důležité, aby pedagogičtí pracovníci věnovali **zvýšenou pozornost dětem ohroženým vyloučením z kolektivu a učinili opatření, jež takovému stavu předejdou.** Při komunikaci s dětmi, pro něž čeština není prvním (mateřským) jazykem, je třeba, aby se pedagogičtí pracovníci ujistili, že **dítě rozumí obsahu sdělení,** aniž by otevřeně upozorňovali na fakt, že by rozumět nemuselo (v této skupině mohou být všechny děti, které v důsledku odlišného jazykového kódu užívaného doma – cizí jazyk, nedostatečně osvojená čeština, etnolekt – mají omezenou slovní zásobu a nedostatečně rozumí jazykovému kódu užívanému učiteli). Vzhledem k tomu, že **český jazyk je pro tyto děti základním integračním nástrojem,** je třeba věnovat **zvýšenou pozornost** rozvíjení jeho **porozumění.**

Je velmi důležité, aby pedagogičtí pracovníci zařazovali do výchovných činností aktivity zaměřené na **snižování obav z odlišnosti** (dané například odlišnostmi ve vzhledu, jinými kulturními zvyklostmi, zdravotním postižením apod.).

Nezbytné je začleňování aktivit podporujících u dětí **budování tolerance a respektu k odlišnosti** (v kultuře, tradicích, historie, rodinných vazbách, hodnotovém systému atp.), **posilování vědomí obecné lidské rovnosti a sounáležitosti** bez ohledu na příslušnost k sociokulturnímu zázemí či socioekonomickému statusu, aktivit **rozvíjejících schopnost kritického myšlení** a objektivního hodnocení. Velmi důležité je, aby se pedagogičtí pracovníci mateřských škol aktivně podíleli na **podpoře motivace rodičů** sociálně znevýhodněných dětí v **kooperaci se subjekty poskytujícími sociální intervenci** či s **poskytovateli sociálních a vzdělávacích služeb pro danou cílovou skupinu**.

II.

Vzdělávání v základních školách

Úspěšné absolvování povinné školní docházky, v jehož průběhu dosáhnou žákyně a žáci plného rozvinutí svých vzdělávacích možností, je důležitým předpokladem pro další vzdělávací dráhu a jejich pozdější pracovní a společenské uplatnění. Vytváření **rovných příležitostí** v oblasti vzdělávání v **běžné škole** je jedním ze **základních faktorů**, které úspěšné absolvování povinné školní docházky podmiňují. **Rovné příležitosti na základní škole spoluvytvářejí podmínky nezbytné pro pokračování vzdělávání žáků a žákyn v sekundárním vzdělávání, získání kvalifikace a uplatnění na trhu práce.**

Rovný přístup ke vzdělávání je deklarován ve školské legislativě v § 2 odst. 1 písm. a) zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, jako takový prolíná celým zákonem a jeho podpora je tak jednoznačným úkolem každé školy. Na druhou stranu, jak již bylo zmíněno výše, **poukazují výsledky šetření realizovaných v letech 2008 a 2009 na nevyrovnané vzdělanostní šance žákyn a žáků, v jejichž důsledku dochází k výrazné diferenciaci a v podstatě deformaci vzdělávacích drah** žákyn a žáků ze sociálně vyloučeného prostředí, jejich **zvýšené segregaci ve školách** určených primárně pro žáky/žákyně se zdravotním postižením či k předčasnému ukončování jejich vzdělávání, s ním spojeným **nezískáním základní profesní kvalifikace a velmi omezenou možností uplatnění na otevřeném trhu práce**. Ve vztahu ke vzdělávání žákyn a žáků se sociálním znevýhodněním je třeba v **maximální možné míře zmírnit případné negativní vlivy znevýhodňujícího sociálního prostředí, které má přímý dopad na jejich vzdělávací dráhu** a které oni sami nemohou změnit.³ K tomu je třeba vytvořit v prostředí běžné školy potřebné zázemí, a to s využitím efektivní komplexní podpory, která umožní každému žákovi a žákyni plně rozvinout jeho/její vzdělávací potenciál.

³ Takovými okolnostmi jsou typicky speciální vzdělávací potřeby, specifické kulturní a sociální zázemí.

Při vzdělávání žákyn a žáků se sociálním znevýhodněním, z odlišného sociálního a kulturního prostředí, je ze strany základní školy velmi důležité:

- upřednostňovat jejich inkluzivní vzdělávání (v běžných třídách běžných základních škol),
- realizovat aktivity směřující k dlouhodobé individuální podpoře žáků a žákyn, průběžnému vyrovnávání vstupního znevýhodnění a současně vytvářet takové emoční prostředí, které je bude motivovat k osvojení hodnot a znalostí a kompetencí očekávaných ve vztahu k integraci do společnosti,
- zaručit všem žákům a žákyním bezpečné a respektující prostředí,
- vyžívat v případě potřeby podpory asistenta pedagoga pro žáky/žákyně se sociálním znevýhodněním,
- vytvořit ve škole odpovídající prostor pro přípravu na vyučování a poskytnout v jejím rámci dostupnou pomoc pedagogického pracovníka (osvědčuje se například zpřístupnění školní knihovny v průběhu přípravy na vyučování, umožnění využití přístupu na internet při zpracovávání domácích úkolů, zřízení (školního klubu) školského zařízení pro zájmové vzdělávání⁴, jenž umožní i tyto aktivity atp.),

- spolupracovat s poskytovateli služeb dostupných v dané lokalitě a využít jejich kapacity k podpoře žáků a žákyň, případně rozvíjet společné aktivity (s neziskovými organizacemi poskytujícími sociální služby, jejichž cílovou skupinou jsou rodiny ohrožené sociálním vyloučením, odborem péče o dítě apod.).
- využívat prostředků z dotačních výzev MŠMT i dalších institucí, určených k získání potřebných zdrojů pro realizaci programů podpory sociálně znevýhodněných žáků/žákyň
- cíleně zabezpečovat vzdělávání pedagogických pracovníků v problematice práce se sociálně znevýhodněnými žáky/žákyněmi (pocházejícími z prostředí sociálního vyloučení, cizinci, žadateli o azyl apod.).
- cíleně vytvářet v rámci školy dostatečné informační zázemí o problematice práce se sociálně znevýhodněnými žáky/žákyněmi (relevantní literatura, databáze dostupných kvalitních internetových zdrojů, metodické materiály apod.)

4 v souladu s vyhláškou č. 74/2005 Sb. (oddělení školní družiny, školního klubu nebo střediska volného času pro integrované žáky se sociálním znevýhodněním nebo při naplnění počtu jenom pro žáky se sociálním znevýhodněním)

Velmi důležité je, aby pracovníci škol **informovali zákonné zástupce žáků a žákyň, že údaje o sociálním znevýhodnění, které školám poskytnou, nejsou vnímány jako stigmatizující a nebudou žádným způsobem zneužity.** Údaje o sociálním znevýhodnění budou sloužit výhradně k vyrovnání vzdělanostních šancí těch žáků, u nichž mohou být sníženy v důsledku sociálního (a souvisejícího prostorového, ekonomického, kulturního, či symbolického) vyloučení a ke vzdělávání sociálně znevýhodněných žáků podle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání.

Při vzdělávání žákyň a žáků se sociálním znevýhodněním, z odlišného sociálního a kulturního prostředí včetně romských je ze strany pedagogických pracovníků velmi potřebné:

- upřednostňovat zejména motivující a aktivizující metody výuky a hodnocení, které mají větší potenciál rozvíjet individuální předpoklady žákyň a žáků a umožňují pozitivně využívat heterogenitu žakovského kolektivu (vytvářet příležitost zapojení všech smyslů do učení se, střídát výklad a individuální či skupinovou činnost žákyň a žáků, vytvářet vzdělávací projekty atp.),
- sledovat zájmy žákyň a žáků a při plánování výuky začleňovat témata atraktivní pro žáky a žákyň ve skupině,
- sledovat komunikační dovednosti, jazykovou vybavenost a aktivní slovní zásobu žákyň a žáků a pomáhat jim překonávat případné znevýhodnění v této oblasti (pomoci zde může i asistent pedagoga, využití disponibilní časové dotace ve školním vzdělávacím programu),
- získávat relevantní informace o rodinném zázemí dětí, žákyň a žáků a zajímat se o to, do jaké míry může rodina poskytnout žákyním a žákům potřebné materiální zázemí či podporu a pomoc při vzdělávání,
- mít k dispozici dostatek pomůcek k využití žáky a žákyň ve škole či při přípravě ve škole v období mimo vyučování (např. školní družina, školní klub, zájmové kroužky, doučování)
- při práci s žáky a žákyňemi a při zadávání domácí přípravy zohledňovat možnosti, dané jejich rodinným zázemím,
- uvědomovat si, že pokud žáci a žákyň nemají dostatečnou podporu v rodinném zázemí, není možné je za to činit zodpovědnými, ale je nezbytné vytvořit podmínky pro to, aby tato skutečnost co nejméně negativně ovlivňovala jejich školní úspěšnost,
- být v pravidelném kontaktu s rodiči či zákonnými zástupci žákyň a žáků a vzájemně se pravidelně informovat o pokrocích a vývoji dítěte, poskytovat rodičům pozitivní zpětnou vazbu o pokrocích a dosažených výsledcích jejich dětí,
- pokud se pedagogickým pracovníkům školy nedaří navázat odpovídající spolupráci s rodinou žákyň a žáků, je nezbytné vyhledat prostředníka (terénní sociální pracovník, pracovník neziskové organizace poskytující sociální služby, odbor sociálně právní ochrany dětí atp.).

Při vzdělávání žákyň a žáků se sociálním znevýhodněním, z odlišného sociálního a kulturního prostředí, včetně romských, je **především důležité**, aby pedagogičtí pracovníci vnímali a **citlivě usměrňovali sociální klima ve třídě**, **pravidelně efektivně diagnostikovali vztahy a pozice žákyň a žáků ve skupině**, věnovali zvýšenou pozornost žákům a žákyním ohroženým vyloučením ze skupiny, pozitivně **ovlivňovali procesy skupinové dynamiky a eliminovali rizika jejich vyloučení z kolektivu třídy**.

Veškerá vyrovnávací a podpůrná opatření, která škola využívá při vzdělávání žákyň a žáků se sociálním znevýhodněním, z odlišného sociálního a kulturního prostředí, je potřebné zaměřit **již na prevenci školní neúspěšnosti** těchto dětí a žáků. V průběhu **vzdělávání není na místě snižovat z důvodů sociálního znevýhodnění nároky na žáky a žákyně**, ale je třeba vytvořit jim podmínky pro to, aby se případné znevýhodnění v co nejnížší možné míře projevovalo v naplňování jejich vzdělávacího potenciálu. Pokud pedagogičtí pracovníci realizovali vyrovnávací opatření, jež jsou v možnostech školy, a žák či žákyně nedosahuje očekávaných výsledků, je důležité oslovit rodiče či jiného zákonného zástupce žáka či žákyně a **včas zprostředkovat pomoc školského poradenského zařízení** a spolupracovat na realizaci doporučených opatření.

III.

Spolupráce škol se školskými poradenskými zařízeními

Při spolupráci se školským poradenským zařízením je velmi důležité, aby učitel uvedl **potřebné informace, které poradenský pracovník nemá k dispozici a jsou pro posouzení speciálních vzdělávacích potřeb dítěte, žáka či žákyně a pro zpracování doporučení důležité**.

Především je potřebné **uvádět důvod vyšetření** či kontroly, jak žák či žákyně **chápe probíranou látku**, jak si **pamatuje předkládané informace**, jak se **vyjadřuje**, popsat jeho **zájem o výuku** a projevovanou aktivitu. Pro práci poradenského pracovníka jsou užitečnou informací postřehy ke **strategiím učení**, které žák/žákyně využívá. Důležité jsou informace o jeho/jejím **zdravotním stavu, unavitelnosti** (míře frustrační tolerance, výkonových vlastnostech apod.), schopnosti cíleně **koncentrovat pozornost**. Potřebné je také rozvést jeho přednosti či nedostatky při **zvládnutí učiva jednotlivých předmětů a školní prospěch** z posledního vysvědčení v porovnání se současnou situací v době, kdy navštíví školské poradenské zařízení a zda má nějaké případné **úlevy při hodnocení**.

Při komunikaci s poradenskými pracovníky je velmi důležité uvést také informace o **rodinném a sociálním zázemí** dítěte, žáka či žákyně. Je žádoucí podrobněji doplnit, jak **rodiče spolupracují se školou**, jakou formou probíhá **příprava žáka či žákyně na vyučování**. Při spolupráci se školním poradenským zařízením je potřebné popsat **chování** dítěte, žáka či žákyně, jeho/její **vztah k ostatním a postavení ve třídě**, vztah **k pedagogickým pracovníkům**, významnější **povahové rysy**. Především je třeba uvést, jaká **podpůrná či vyrovnávací opatření** již škola realizovala, v jakém rozsahu a po jak dlouhou dobu a jakým způsobem se tato opatření **odrazila na situaci** žáka/žákyně. Jaké **subjekty** byly kontaktovány se žádostí o podporu či spolupráci ve prospěch žáka, jak spolupráce probíhala a jaké **přinesla výsledky**. Podstatnou informací pro doporučení školského poradenského pracoviště může být také počet žákyně a žáků ve třídě.

Uvedené skutečnosti je nejvhodnější projednávat v rámci osobního kontaktu předcházejícího zahájení vlastní práce školského poradenského zařízení. V případě potřeby je vhodné provést metodicko konzultační návštěvu či návštěvu pracovníka poradenského zařízení na škole. V jejich rámci jsou získávány další potřebné informace, a to na podkladě vlastního pozorování řízené i neřízené aktivity dítěte, žáka či žákyně, rozhovoru s nimi a také s dalšími pracovníky školy s cílem doplnění již získaných poznatků a případně ověření již sdělených údajů.

IV.

Diagnostika speciálních vzdělávacích potřeb ve vztahu k dětem, žákyním a žákům se sociálním znevýhodněním

Pokud škola realizuje veškerá dostupná vyrovnávací opatření a výše uvedené kroky a i tak jsou žáci či žákyně ohroženi nižší školní úspěšností, je důležité **včas zprostředkovat pomoc školského poradenského zařízení**. V případě žáků a žákyně se sociálním znevýhodněním, z odlišného sociálního a kulturního prostředí, včetně romských je ze strany školského poradenského zařízení **především důležité využít veškerých možností jejich vzdělávání a podpory v běžné škole.**

Zvýšenou pozornost je třeba věnovat **diagnostice lehké mentální retardace**. Vždy je třeba mít na paměti skutečnost, že **nelze interpretovat jakýkoliv výsledek v testu bez znalosti sociálního pozadí**, tj. bez **užití anamnesticko exploračního přístupu**, jako základního opatření proti možnému znevýhodnění testem. Výkony v inteligenčním testu jsou pouze jedním z podkladů pro vyjádření úrovně rozumových schopností.

Je důležité, aby školské poradenské zařízení volilo odpovídající postup při diagnostice **rozumových schopností u klientů z odlišného sociálního a kulturního prostředí a klientů, kteří jeví rysy sociálního znevýhodnění.**

V rámci diagnostiky je nutno užívat **výhradně standardizované metody a testy**. **Diagnostického závěru** je pak dosaženo **na základě řady údajů** o dosavadním průběhu výuky, údajů v rodinné, osobní a zdravotní anamnéze a výsledků objektivních zjištění při vyšetření a metodicko konzultační činnosti. I když je testová diagnostika úrovně intelektové výkonnosti nezastupitelná, je nutné zdůraznit, že ke stanovení závěru o celkové úrovni kognitivních předpokladů a ke stanovení školní prognózy je samozřejmě **nezbytné používat i diagnostiky netestové - klinické**, to je **porovnání vývoje jednotlivých psychických funkcí i osobnosti jako celku s normou**. Při stanovení dalšího postupu je třeba mít neustále na paměti, že výsledek jakéhokoliv testu inteligence představuje vyjádření daného konkrétního aktuálního stavu v daných podmínkách. V žádném případě se nejedná o stanovení diagnózy. Mentální retardace je závažné postižení vývoje rozumových schopností prenatální, perinatální nebo časně postnatální etiologie, které vede i k významnému omezení v adaptivním fungování postiženého dítěte či dospělého v jeho sociálním prostředí. **K diagnóze tedy nestačí pouze selhávání v testech inteligence, ale dítě či dospělý musí současně selhávat i v plnění věku přiměřených očekávání ve svém odpovídajícím sociálním prostředí**. Z tohoto hlediska proto například mnoho z romských dětí s IQ nižším než 70, které však současně nejsou ve své rodině nijak nápadné a dobře plní všechna její očekávání, nelze označovat jako mentálně retardované. **Rozhodující pro určení příslušného pásma rozumových schopností tak musí být vždy především kvalita zvládání životních nároků dítěte (dospělého) v jeho prostředí**.

Velkou pozornost je třeba věnovat **klientům s hraničními výkony** ve standardizovaných testech rozumových schopností a **klientům s rizikem pseudoretardace**. Odborné posudky pro tyto klienty a doporučení pro zařazení do příslušné školy a třídy by měly být vypracovány v pedagogicko-psychologických poradnách.

Při diagnostice rozumových schopností u klientů z **odlišného sociálního** a kulturního prostředí a klientů, kteří jeví rysy sociálního znevýhodnění, je třeba klást **velký důraz na podrobnou rodinnou anamnézu**. V případě nedostatku relevantních informací je třeba využít všech dostupných možností pro jejich získání. V odůvodněných případech, kdy je vysoká pravděpodobnost ovlivnění výkonu v testech rozumových schopností sociálním znevýhodněním klienta, je jednou z možností **získání podkladů pro rodinnou anamnézu přímo v rodině dítěte kompetentní sociální pracovníci poradny**, je-li v poradně tato profese zastoupena.

Výstupem, který je očekáván z prvního vyšetření, není zařazení do příslušné školy samostatně zřízené pro žáky/žákyně se speciálními vzdělávacími potřebami, ale zjištění aktuálního výkonu, určení oblastí, na jejichž rozvoj je třeba zaměřit cílenou podporu. Především pak jasně a konkrétně **formulovat postupy a formy práce, s cílem změnit dosavadní stav, pro nějž bylo přistoupeno ke službám školského poradenského zařízení**.

V souladu se závěry Analýzy diagnostických nástrojů užívaných vůči žákům/žákyním ze sociokulturně znevýhodněného prostředí s přihlédnutím k romským dětem, žákyním a žákům⁵ a doporučením Asociace pracovníků pedagogicko psychologických poraden, **doporučujeme při diagnostikování rozumových schopností užití nejvhodnějšího typu komplexního testu WISC III dle postupů doporučených ve Vzdělávací aplikaci WISC III**.

⁵ Analýza diagnostických nástrojů užívaných vůči žákům ze sociokulturně znevýhodněného prostředí s přihlédnutím k romským dětem, žákyním a žákům; Výzkumné centrum integrace zdravotně postižených, Olomouc, 2009 8

Při práci s dětmi, žáky a žákyněmi z odlišného sociálního či kulturního prostředí (tedy i romskými) musí být **vyšetřující psycholog** (speciální pedagog) **vybaven** klíčovou kompetencí pro objektivní interpretaci výsledků testů rozumových schopností těchto klientů, tj. **velmi dobrou znalostí kulturního a sociálního zázemí dítěte**. Vyšetřující psycholog by neměl při interpretaci výsledků předjímat případné zmaření vzdělávacích šancí v budoucnu samotným žákem, žákyní či rodinou.

Velký důraz je třeba klást na **včasnou intervenci a úzkou spolupráci s rodinou**, dětskými lékaři a orgány sociálně-právní ochrany dětí.

O případném **přeřazení** žáka či žákyně do školy či třídy s **upraveným vzdělávacím programem** pro žáky/žákyně se zdravotním postižením by mělo být rozhodováno **až po vyčerpání všech dostupných podpůrných a vyrovnávacích opatření** uvedených výše, dále pak:

- zařazení dítěte do přípravné třídy základní školy,
- odklad školní docházky a opětovné zařazení do přípravné třídy,
- zařazení žáka/žákyně do prvního ročníku základní školy s respektováním vzdělávacích možností a schopností žáka/žákyně,
- opakování prvního ročníku základní školy,
- jestliže po vyčerpání všech výše uvedených opatření nedošlo u žákyně/žáka k odpovídajícímu zlepšení ve sledovaných oblastech.

Pro práci s klienty z odlišného sociálního či kulturního prostředí, je nezbytná dobrá znalost specifik tohoto prostředí, zejména pak odlišností v rodinné výchově a jejich vlivu na rozumový a sociální vývoj dítěte, žáka, žákyně. Proto je pro odborné pracovníky školských poradenských zařízení důležité zaměřit se na další vzdělávání v dané oblasti.